

XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASH – IJTIMOYIY BARQARORLIK VA TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI (BESHARIQ TUMANI MISOLIDA)

Asraqulova Muxtasar Lazizjon qizi

Qo'qon davlat universitet 1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19976117>

Annotatsiya. Mazkur maqolada xotin-qizlar bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslari tahlil etilgan. Unda ayollar bandligining jamiyat taraqqiyoti, oilaviy farovonlik va kambag'allikni qisqartirishdagi muhim o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati va normativ-huquqiy hujjatlar ko'rib chiqilgan. Maqolada Beshariq tumani misolida xotin-qizlar bandligini ta'minlash borasidagi amaliy ishlar tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida mavjud yutuqlar bilan bir qatorda ayrim muammolar ham aniqlangan. Xususan, ayollarni kasb-hunarga o'qitish va tadbirkorlikni rivojlantirishning ahamiyati asoslab berilgan. Yakunda xotin-qizlar bandligini yanada oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xotin-qizlar bandligi, ayollar mehnati, gender tenglik, ijtimoiy himoya, tadbirkorlik, bandlik siyosati

Abstract. This article analyzes the socio-economic and legal foundations of ensuring women's employment. It highlights the important role of women's employment in social development, family well-being, and poverty reduction. The study also examines the state policy and legal framework aimed at supporting women in the Republic of Uzbekistan. Practical measures to ensure women's employment are analyzed based on the example of Beshariq district. The research identifies both achievements and existing challenges in this area. In particular, the importance of vocational training and the development of women's entrepreneurship is emphasized. The article concludes with recommendations for further improving women's employment.

Keywords: women's employment, women's labor, gender equality, social protection, entrepreneurship, employment policy

Аннотация. В данной статье проанализированы социально-экономические и правовые основы обеспечения занятости женщин. Освещена важная роль занятости женщин в развитии общества, повышении благосостояния семьи и снижении уровня бедности. Также рассмотрена государственная политика и нормативно-правовая база Республики Узбекистан в сфере поддержки женщин. На примере Бешарыкского района проанализированы практические меры по обеспечению занятости женщин. В ходе исследования выявлены как достижения, так и существующие проблемы. Особое внимание уделено значению профессионального обучения и развитию женского предпринимательства. В заключении предложены рекомендации по дальнейшему повышению занятости женщин.

Ключевые слова: занятость женщин, женский труд, гендерное равенство, социальная защита, предпринимательство, политика занятости

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalasi alohida e'tibor markazida turibdi. Ayollarning jamiyat hayotidagi faolligi nafaqat iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, oilaviy farovonlikni ta'minlash va kelajak avlodning barkamol shakllanishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida xotin-qizlarga bo‘lgan e‘tibor davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida izchil rivojlanib bormoqda. Xususan, Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ayollarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bandligini ta‘minlash, huquq va manfaatlarini himoya qilish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda.¹

Ayniqsa, “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi doirasida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish, ularni tadbirkorlikka jalb etish, zamonaviy kasb-hunarlarini egallashiga ko‘maklashish dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilangan.²

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — xotin-qizlar bandligini ta‘minlashning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarini chuqur tahlil qilish hamda Beshariq tumani misolida mavjud amaliy holatni yoritishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (literature review). Xotin-qizlar bandligi masalalari mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan bo‘lib, tadqiqotlarda asosan uning huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va institutsional omillariga alohida e‘tibor qaratilgan.

Mahalliy olimlardan Qudrat Abdurahmonov mehnat bozori va bandlik masalalarini chuqur tahlil qilib, ayollar bandligini oshirish iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri ekanligini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, “Mehnat resurslaridan samarali foydalanish, xususan xotin-qizlar bandligini kengaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash mumkin”.³

Shuningdek, Nodira Yusupova va Dilnoza Karimova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda gender tenglik va ayollar bandligi o‘zaro chambarchas bog‘liq jarayon sifatida talqin etiladi. Ular “Ayollarning iqtisodiy faolligi jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlashning asosiy sharti”⁴ ekanligini qayd etadi.

Xorijiy tadqiqotchilardan Claudia Goldin ayollar mehnati evolyutsiyasini o‘rganib, “ayollar bandligining o‘sishi iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi”⁵ ekanligini ilmiy asoslab bergan. Uning tadqiqotlari ayollar bandligining tarixiy va institutsional omillar bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim olim Gary Becker inson kapitali nazariyasi doirasida ayollar ta‘limi va bandligi o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asoslab, “inson kapitaliga investitsiya qilish mehnat unumdorligini oshiradi”⁶ degan xulosaga keladi. Bu esa ayollarni kasb-hunarga o‘qitish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, Xalqaro Mehnat Tashkiloti hisobotlarida ayollar bandligi global iqtisodiy o‘sishga bevosita ta‘sir qiluvchi omil sifatida baholanadi. Hisobotlarda “ayollar bandligini oshirish orqali yalpi ichki mahsulot hajmini sezilarli darajada ko‘paytirish mumkin”ligi ta‘kidlangan.⁷

Biroq, mavjud tadqiqotlarning aksariyati an‘anaviy bandlik shakllariga qaratilgan bo‘lib, raqamlashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan yangi bandlik shakllari yetarli darajada o‘rganilmagan. Xususan, masofaviy ish, frilanserlik faoliyati va raqamli platformalar orqali bandlikning ayollar hayotiga ta‘siri hali ham ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ayollarni qo‘llab-quvvatlashga oid farmonlari. – Toshkent, 2022.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni, 2022 yil.

³ Abdurahmonov Q.X. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2019. – B. 112.

⁴ Yusupova N., Karimova D. *Gender tenglik va ayollar bandligi*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021. – B. 67.

⁵ Goldin C. *Understanding the Gender Gap*. – Oxford University Press, 1990. – P. 145.

⁶ Becker G.S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. – Chicago: University of Chicago Press, 1993. – P. 78.

⁷ ILO. *Women in Employment: Global Trends Report*. – Geneva, 2023. – P. 22.

Zamonaviy yondashuvlarda ayollar bandligini ta'minlashda raqamli iqtisodiyotning o'rni ortib borayotgani qayd etilmoqda. Shu bois, kelgusida xotin-qizlar bandligini o'rganishda innovatsion va raqamli bandlik shakllariga alohida e'tibor qaratish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods)

Mazkur tadqiqot kompleks, tizimli va izchil ilmiy yondashuv asosida amalga oshirildi. Unda xotin-qizlar bandligi masalasi nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy hayotdagi real jarayonlar bilan bog'liq holda chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot davomida mavzuning mazmun-mohiyati, uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni ilmiy asosda yoritishga harakat qilindi.

Avvalo, tizimli-tahliliy yondashuv orqali xotin-qizlar bandligi muammosi yagona jarayon sifatida ko'rib chiqilib, uning tarkibiy elementlari, sabab va oqibatlari hamda rivojlanish tendensiyalari o'rganildi. Bu yondashuv masalaning faqat bir jihatini emas, balki uning jamiyat hayotining turli sohalari bilan uzviy bog'liqligini ochib berishga xizmat qildi.

Shuningdek, normativ-huquqiy tahlil usuli asosida O'zbekiston Respublikasida xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan farmonlar, qarorlar va davlat dasturlari mazmunan o'rganildi. Ushbu hujjatlarning huquqiy asoslari tahlil qilinib, ularning amaliyotga tatbiq etilish darajasi hamda ayollar bandligini oshirishdagi o'rni ilmiy nuqtayi nazardan baholandi.

Tadqiqot jarayonida taqqoslash usulidan ham foydalanilib, turli hududlardagi xotin-qizlar bandligi ko'rsatkichlari o'zaro solishtirildi. Bu esa hududlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash, bandlik darajasiga ta'sir etuvchi omillarni tushunish va mavjud imkoniyatlarni baholash imkonini berdi.

Bundan tashqari, empirik kuzatuv usuli orqali Beshariq tumani misolida amaliy holat chuqur o'rganildi. Hududda amalga oshirilayotgan bandlikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar, yaratilayotgan ish o'rinlari, kasb-hunar o'rgatish jarayonlari hamda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish yo'nalishlari tahlil qilindi. Shu asosda real hayotdagi natijalar va mavjud muammolar aniqlashtirildi.

Mazkur metodlarning o'zaro uyg'un va ketma-ket qo'llanilishi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini kuchaytirib, olingan natijalarning ishonchliligi va xolisligini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, bu yondashuv mavzuni yanada kengroq va chuqurroq tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar (Results). Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalasi mustahkam huquqiy asosga ega bo'lib, bu yo'nalishda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar tizimli siyosatning shakllanganligini ifodalaydi. Xususan, xotin-qizlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi mavqeini oshirish va bandligini kengaytirishga qaratilgan bir qator farmon va qarorlar bu sohadagi islohotlarning huquqiy poydevorini yaratgan. Ushbu hujjatlar orqali ayollar mehnatini rag'batlantirish, ularni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish hamda ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish kabi muhim vazifalar belgilab berilgan bo'lib, ular taraqqiyot strategiyasi doirasida ustuvor ahamiyat kasb etadi.⁸

Mazkur huquqiy asoslar negizida amaliy mexanizmlar ham shakllantirilgan bo'lib, ular xotin-qizlar bandligini ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Jumladan, ijtimoiy

⁸ Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent, 2021. – B. 215.

jihatdan himoyaga muhtoj ayollarni aniqlash va ularning muammolarini tizimli hal etishga qaratilgan maxsus yondashuvlar joriy etilgan, kasb-hunarga o'qitish hamda qayta tayyorlash tizimi yo'lga qo'yilgan, shuningdek, imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ajratish orqali ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga keng imkoniyatlar yaratilgan. Bu kabi choralar ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish va ularni mehnat bozoriga keng jalb etishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yondashilganda, xotin-qizlar bandligi jamiyat hayotida juda muhim o'rin tutadi, chunki u oilaviy daromadlarning oshishiga, kambag'allik darajasining kamayishiga hamda ijtimoiy barqarorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, band bo'lgan ayollarning o'ziga bo'lgan ishonchi ortib, ularning jamiyatdagi faolligi yanada kuchayadi. Shu nuqtai nazardan, band ayol nafaqat iqtisodiy jarayonning ishtirokchisi, balki jamiyat taraqqiyotini harakatga keltiruvchi muhim omil, ya'ni rivojlanishning asosiy drayveri sifatida namoyon bo'ladi.

Hududiy kesimda, xususan Beshariq tumani misolida olib borilgan tahlillar ham ijobiy natijalarni ko'rsatadi.⁹ Tumanda xotin-qizlarni kasb-hunarga o'qitish va ularni mehnat bozoriga tayyorlash bo'yicha tizimli ishlar yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu o'z navbatida tikuvchilik, xizmat ko'rsatish va kichik biznes sohalarida bandlikning oshishiga olib kelmoqda. Shuningdek, o'zini o'zi band qilish ko'rsatkichlarining ortishi ham hududda ayollar iqtisodiy faolligi kengayib borayotganini ko'rsatadi. Biroq, mavjud yutuqlar bilan bir qatorda ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda, jumladan qishloq hududlarida ish o'rinlarining yetishmasligi, zamonaviy kasblarga mos malakaning yetarli emasligi hamda ayrim ijtimoiy stereotiplarning hali ham to'liq bartaraf etilmaganligi shular jumlasidandir.

Muhokama (Discussion). Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalasi faqat iqtisodiy jarayon bilan cheklanib qolmay, balki chuqur ijtimoiy, madaniy va hatto ma'naviy mazmunga ega bo'lgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Chunki ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki nafaqat daromad olish vositasi, balki ularning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy faolligi hamda shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish bilan ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli bu masalaga kompleks yondashuv zarur bo'lib, u iqtisodiy siyosat bilan bir qatorda ijtimoiy ong va madaniy qarashlarning ham o'zgarishini talab etadi.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi ayollar uchun mutlaqo yangi imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda. Endilikda an'anaviy ish joylariga bog'lanmagan holda ham mehnat qilish, daromad topish va kasbiy faoliyatni davom ettirish imkoniyatlari kengayib bormoqda. Xususan, masofaviy ish shakllari, frilanserlik faoliyati hamda onlayn tadbirkorlik yo'nalishlari ayollar uchun juda qulay va moslashuvchan bo'lib, ayniqsa farzand tarbiyasi yoki oilaviy majburiyatlar bilan band bo'lgan xotin-qizlar uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bu esa ularning ijtimoiy hayotdan uzilib qolmasdan, iqtisodiy faolligini saqlab qolishiga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribalar ham shuni tasdiqlaydiki, xotin-qizlar bandligini oshirish nafaqat ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy o'sishning barqarorligini mustahkamlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xususan, Xalqaro Mehnat Tashkiloti tadqiqotlarida ayollar mehnat bozoridagi ishtirokining kengayishi yalpi ichki mahsulot o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va iqtisodiy rivojlanishni tezlashtirishi alohida ta'kidlanadi. Bu esa ayollar bandligini

⁹ Beshariq tumani bandlik bo'limi ma'lumotlari. – 2023.

faqat ijtimoiy masala emas, balki strategik iqtisodiy yo‘nalish sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda ham xotin-qizlar bandligini yanada oshirish uchun zamonaviy va innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Jumladan, raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish orqali ayollarning IT, onlayn xizmatlar va raqamli platformalarda ishlash imkoniyatlarini kengaytirish muhim hisoblanadi. Shuningdek, ayollar startaplarini qo‘llab-quvvatlash, ularning biznes g‘oyalarini amalga oshirish uchun moliyaviy va institutsional sharoitlarni yaratish jamiyatda yangi iqtisodiy faollikni shakllantiradi. Bundan tashqari, qishloq hududlarida kichik va o‘rta ishlab chiqarish zonalarini tashkil etish orqali ayollarga yaqin hududda ish o‘rinlari yaratish, ularning mehnat bozoriga kirishini osonlashtirish va hududiy tengsizlikni kamaytirish imkonini beradi. Shu tarzda, xotin-qizlar bandligini rivojlantirish jamiyatning barqaror taraqqiyotiga xizmat qiluvchi muhim strategik yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa (Conclusion). Xulosa qilib aytganda, xotin-qizlar bandligini ta‘minlash bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining eng muhim va strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash hamda iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayollarning mehnat bozoridagi faolligi nafaqat ularning shaxsiy iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlaydi, balki oilaviy farovonlikni oshirish, farzandlar tarbiyasida barqaror muhit yaratish va jamiyatda ijtimoiy tenglikni kuchaytirishga ham xizmat qiladi.¹⁰ O‘zbekiston Respublikasida bu yo‘nalishda yaratilgan mustahkam huquqiy baza, qabul qilingan farmon va qarorlar hamda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar ijobiy natijalar berayotganini ko‘rsatmoqda.

Shu bilan birga, mavjud yutuqlarni yanada mustahkamlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish uchun bir qator muhim yo‘nalishlarga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xususan, xotin-qizlarni zamonaviy va raqamli kasblarga o‘qitish orqali ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish, masofaviy ish va moslashuvchan bandlik shakllarini kengaytirish, ayollar tadbirkorligini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish hamda hududiy bandlik dasturlarini yanada takomillashtirish dolzarb vazifalar hisoblanadi. Ushbu chora-tadbirlar ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish bilan birga, hududlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga ham xizmat qiladi.

Zero, ayolning bandligi — bu nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkich, balki jamiyatning umumiy farovonligi, oilaning mustahkamligi va kelajak avlodning baxtli va barqaror hayotining muhim garovidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdurahmonov Q.X. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2019. – 256 b.
2. Yusupova N., Karimova D. *Gender tenglik va ayollar bandligi masalalari*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021. – 198 b.
3. Becker G.S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. – Chicago: University of Chicago Press, 1993. – 390 p.
4. Goldin C. *Understanding the Gender Gap: An Economic History of American Women*. – New York: Oxford University Press, 1990. – 312 p.

¹⁰ Yusupova N. *Gender tenglik*. – Toshkent, 2021. – B. 120.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. *2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi PF–60-son Farmon.* – Toshkent, 2022.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. *Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi rolini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlar.* – Toshkent, 2022.
7. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). *Women in Employment: Global Trends Report.* – Geneva, 2023. – 120 p.
8. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). *World Employment and Social Outlook.* – Geneva, 2022. – 150 p.
9. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). *Digital Platforms and Women’s Employment.* – Geneva, 2024. – 98 p.
10. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. *Bandlik bo‘yicha yillik hisobot.* – Toshkent, 2023. – 145 b.
11. Beshariq tumani Bandlik bo‘limi ma‘lumotlari. – 2023.